

Primljeno/Submitted: 10.06.2020.
 Prihvaćeno/Accepted: 22.10.2020.

Stručni rad
 Professional paper

JEL classification: B22, E01, F13

ULOGA SUDIONIKA PRIVREDE U PROCESU KONVERGENCIJE PREMA EUROPSKOJ UNIJI

THE ROLE OF ECONOMIC PARTICIPANTS IN THE CONVERGENCE PROCESS TOWARDS THE EUROPEAN UNION

Jelena Ljubas Ćurak*

SAŽETAK

Bitnost konvergiranja ekonomskih varijabli prema Europskoj Uniji, od velike je važnosti, kako na makro razini tako i na mikro razini. Ispitivanje varijabli na makro razini mogu istraživača usmjeriti na pogrešan smjer prilikom donošenja općeg zaključka o stupnju konvergencije ekonomskih varijabli. Zbog toga ispitivanje procesa konvergencije, mora obuhvatiti širi krug ekonomskih varijabli, kako bih ustanovili pravičan i dovoljno mjerljiv stupanj konvergencije promatrane zemlje prema Europskoj Uniji. Pravna, ekonomska i pri kraju politička uređenost je jedna od bitnih odrednica konvergencije ili divergencije u procesu ispitivanja ekonomskih varijabli. Zakonodavstvo i uređenost privrede u Bosni i Hercegovini, ekonomski kriteriji konvergencije i politička složenost unutar zemlje, usporavaju i smanjuju konkurenciju privrede Bosne i Hercegovine u odnosu na promatrane zemlje okruženja. Država, stanovništvo i poduzeće, moraju međusobno uskladiti svoje djelovanje na mikro i makro razini kako bih ostvarili što učinkovitiji i djelotvorniji kružni tok jedne privrede i približili se razvijenosti privrede zemalja Europske Unije.

Ključne riječi: stanovništvo, država, poduzeće, Bosna i Hercegovina, Europska Unija.

ABSTRACT

The importance of converging economic variables towards the European Union is of great importance, both at the macro level and at the micro level. Testing variables at the macro level can researchers focus on the wrong direction when making a general conclusion on the degree of convergence of economic variables. Therefore, the examination of the convergence process must include a wider range of economic variables, in order to establish a fair and sufficiently measurable degree of convergence of the observed country towards the European Union. Legal, economic and finally political order is one of the important determinants of convergence or divergence in the process of examining economic variables. Legislation and regulation of the economy in Bosnia and Herzegovina, the economic criteria konvergencije and political complexities inside the country, slow down and reduce competition in the economy of Bosnia and Herzegovina in relation to the observed neighboring countries. Country, people and company, have reconciled their effects on micro and macro levels in order to achieve more effective and efficient circuit of an economy and closer to the development of the economy of the European Union.

Keywords: population, state, enterprise, Bosnia and Herzegovina, European Union.

*Sveučilište/Univerzitet "VITEZ" Fakultet poslovne ekonomije, docent, jelena.ljubas@unvi.edu.ba,

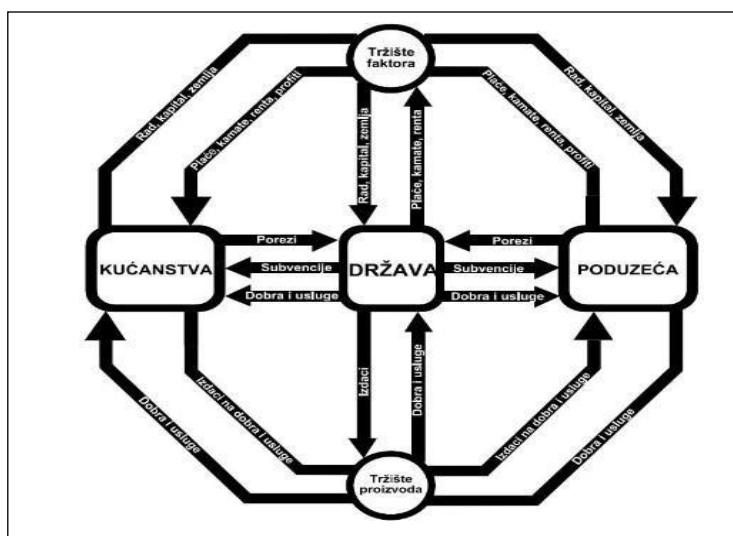
UVOD

Aktualnost europskih integracija i konvergencije pojedinih zemalja u suvremenom ekonomskom sustavu, ima za cilj ispitati izraženost prilagodbe privrede Bosne i Hercegovine prema europskim integracijama i zemljama u okruženju. Da bi na pravilan način ispitali značaj sudionika privrede, moramo uključiti najvažnije sudionike privrede. Država kao glavni regulator funkcioniranja tržišta i njena uloga kroz pravne kriterije, određuju uspješnost obavljanja poduzetničke djelatnosti, a sa druge strane poduzeće, koje ne može zadovoljiti vlastite interese i interese na strani potražnje bez zakonske uređenosti na razini države. Stoga međusobno djelovanje države i poduzeća određuje zadovoljstvo na mikro razini to jest domaćinstva i stanovništva u cijelosti. Svrha analiziranja jeste utvrditi pojedinačni značaj svakog od glavnih sudionika privrede u procesu konvergencije prema Europskoj Uniji i ustanoviti prednosti i nedostatke privrede Bosne i Hercegovine u cijelosti.

1. ZNAČAJ KONVERGIRANJA S EKONOMSKOG STANOVIŠTVA

Privredu jedne zemlje čine stanovništvo, kao fizička lica, poduzetnici odnosno privrednici kao pravna lica i država koja reguliše međusobne odnose između javnog sektora i privatnog sektora, javnog sektora i fizičkih lica. S ciljem da u zatvorenom krugu tri glavna sudionika, gospodarstvo ostvari što veći stupanj konvergencije i prilagodi se utjecajem vanjskih čimbenika. Mnogi autori različito tumače bitnost pojedinog sudionika u privredi. Međutim privreda bez jednake uključenosti svih sudionika u privredi ne može na efikasan način funkcionirati. U nastavku rada detaljno će biti prezentirani podaci i činjenice za pojedinog sudionika privrede u odnosu na značaj konvergiranja Bosne i Hercegovine u odnosu na Europsku Uniju.

Slika 1. Kružni tok suvremenog gospodarstva

Izvor : Bakalar (2009 : 29)

Prema Slici 1. vidljivo je da u tržišnom gospodarstvu, bitnu ulogu igra država, kao određeni regulator između proizvođača i potrošača to jest uređuje odnose na tržištu i djeluje na odluke potrošača i proizvođača. Razni regulatori su određeni kao što su porezi/subvencije i zakoni na tržište gdje vlada neefikasnost tržišta i gdje svojim djelovanjem utiču indirektno na poslovanje poduzeća.

2. ZNAČAJ STANOVNIŠTVA U PROCESU KONVERGENCIJE PREMA EUROPSKOJ UNIJI

Stanovništvo, kao bitan sudionik u kružnom toku jedne privrede, utječe na djelovanje države, javnog sektora, poduzeća privatnog sektora, djelovanja i funkcioniranja tržišta putem ponude i potražnje. Svaki pojedinac u ekonomiji, pripada nekom domaćinstvu. Domaćinstvo je istovremeno potrošačka jedinica i vlasnik faktora proizvodnje. Kao potrošačka jedinica donosi odluke o kupovini raznih dobara potrebnih za život. Domaćinstva su vlasnici faktora proizvodnje, rada, kapitala i prirodnih resursa, koje iznajmljuju poduzećima uz naknadu, plaću za rad, kamatu ili dividendu za kapital, rentu za zemlju Bakalar (2009:21). Prema podacima prikazanim u Tablici 1. odlike koje karakterišu stanovništvo jeste BDP, s makroekonomskog stanovišta, prosječne plate, stopa aktivnosti, nezaposlenih odnosno zaposlenih, kao neki od glavnih obilježja.

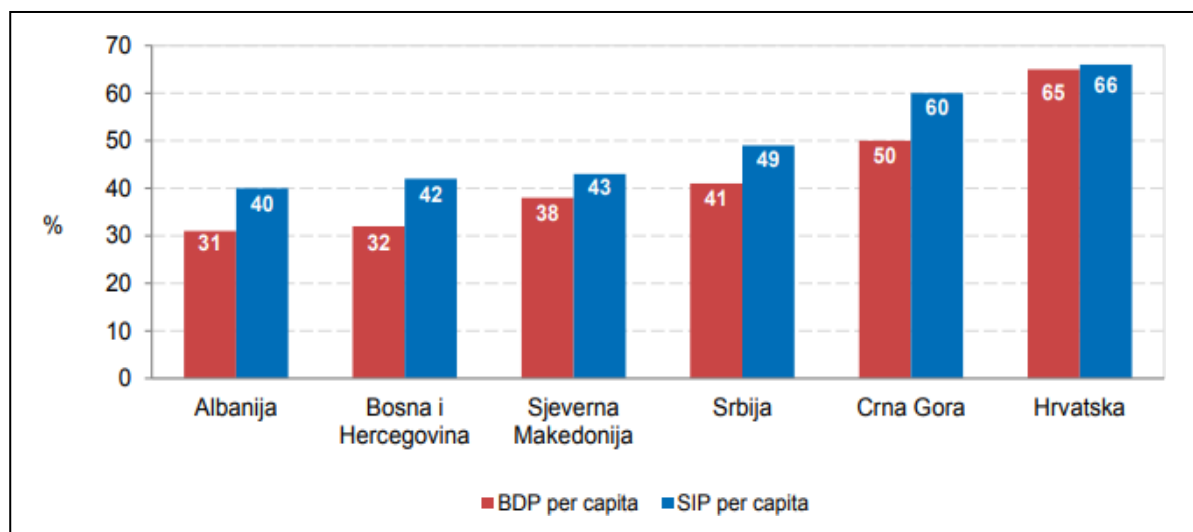
Značaj bruto društvenog proizvoda kao indikatora makroekonomije, budi različita stajališta ekonomista. Za mnoge BDP označava zdravlje jedne ekonomije, kao rezultat svih predhodno poduzetih radnji i kao mjera blagostanja u državi. Bosna i Hercegovina kao zemlja u tranziciji bilježi manji BDP- po glavi stanovnika u odnosu na druge susjedne zemlje, kao što su Sjeverna Makedonija, Crna Gora i Hrvatska, ali minimalno veći od Albanije, prikazano na Grafikonu 1. gledano s stajališta prosječnih plata, Bosna i Hercegovina, jedna je od zemalja koja bilježi stopu rasta prosječnih plata u odnosu na prosinac/ decembar 2018. godine kada je iznosila 906 KM, dok je u 2019. godini iznosila 951 KM. Također bilježi i pozitivne rezultate na tržištu rada. Stopa aktivnosti u 2019. godini je 42,1% na istoj razini kao i predhodna godina, dok je stopa zaposlenosti porasla s 34,3 % na 35,5% u 2019. godini, a stopa nezaposlenosti je pala s 18,4 % u 2018. godini na 15,7 % u 2019. godini. S obzirom da je svijet pogođen svjetskom pandemijom, u bliskoj budućnosti ćemo biti svjedoci posljedica na životni standard.

Tablica 1. Karakteristike stanovništva i privrede Bosne i Hercegovine 2019.godini

Faktori		2019. godina
1.	Bruto društveni proizvod	35,229 milijarde KM
2.	Bruto društveni proizvod po glavi stanovnika	10.108 KM konvertibilnih maraka
3.	Stanovništvo	3,3 milijuna stanovnika
4.	Plaće-prosjecna isplaćena neto plata	951 KM- za prosinac/decembar 2019.
5.	Stopa aktivnosti	42,1 %
6.	Stopa zaposlenosti	35,5%
7.	Stopa nezaposlenosti	15,7%

Izvor : Izrada autora prema : <http://www.bhas.ba/>

Grafikon 1. Bruto domaći proizvod (BDP) u standardu kupovne moći za 2019.godini

Izvor:http://file:///C:/Users/Celsius/Desktop/Informacija_o_konkurentnosti_ekonomije_u_BiH.pdf

3. ZNAČAJ DRŽAVE U PROCESU KONVERGIRANJA PREMA EUROPSKOJ UNIJI

Jedan od glavnih prioriteta definiranih Ugovorom iz Maastrichta, jeste stabilan udjel javnog duga, do 60% BDP-a, kao karakteristika, fiskalnog položaja zemlje. Mnoge zemlje suočile su se s posljedicama iz prošlosti, financijskim krizama, unutarnjoj nestabilnosti, koje su nazadovale jednu privredu, povećale zaduženost, odnosno javni dug. Javni ili državni dug čine iznosi koje je država pozajmljivala kako bi financirala prošle deficite. Često se upotrebljava riječ "dug", a pri tom se misli na "deficit". Razlika između ta dva pojma može se jednostavno objasniti. Ako su državni rashodi veći od državnih prihoda, proračun iskazuje deficit koji se

mora financirati pozajmljivanjem. Iznos deficita povećava dug i samo ga suficit može smanjiti (http://www.ijf.hr/pojmovnik/javni_dug.html). Javni dug na razini Bosne i Hercegovine čini unutarnji i vanjski dug. Vanjski dug u odnosu na unutarnji dug, zauzima veći iznos u ukupnom javnom dugu. Vanjski dug u odnosu na predhodne godine, je u porastu, Federacija Bosne i Hercegovine, ima veći vanjski dug nego entitet Republika Srpska. Dok iznos unutarnjeg duga, u većem postotku u entitetu Republika Srpska sa 64,22 %, dok je u Federaciji BiH učešće u unutarnjem dugu bilo 35,70%.

Tablica 2. Vanjski i unutarnji dug Bosne i Hercegovine 2019. godine

Opis	Ukupno	Od toga			
		FBiH	RS	Distrikt	Institucije BiH
Vanjski državni dug	7.670,28	4.520,57	3.027,05	53,61	69,05
Vanjski dug entiteta i Distrikta	444,44	76,22	368,22	0,00	0,00
Vanjski dug jedinica lokalne samouprave	24,15	0,00	24,15	0,00	0,00
Vanjski dug BiH	8.138,87	4.596,79	3.419,42	53,61	69,05
Unutarnji dug	3.061,46	1.093,07	1.966,00	2,39	-

Izvor: https://www.mft.gov.ba/bos/images/stories/javni_dug/informacije/2020/april/Informacija%20o%20stanju%20javne%20zaduzenosti%20BiH%20na%20dan%2031%2012%202019%20BOS.pdf

Tablica 3. Stanje javnog duga na dan 31.12.2019. godine

Stanje javnog, unutarnjeg i vanjskog duga na dan 31.12.2019. godine		Od toga :							
		FBiH	%	RS	%	Distrikt Brčko	%	Institucije BiH	%
<i>Javni dug</i>	11.200,33	5.689,86	50,80	5.385,42	48,08	56,00	0,50	69,05	0,62
<i>Vanjski dug</i>	8.138,87	4.596,79	56,48	3.419,42	42,01	53,61	0,66	69,05	0,85
<i>Unutarnji dug</i>	3.061,46	1.093,07	35,70	1.966,00	64,22	2,39	0,08	0,00	0,00

Izvor: https://www.mft.gov.ba/bos/images/stories/javni_dug/informacije/2020/april/Informacija%20o%20stanju%20javne%20zaduzenosti%20BiH%20na%20dan%2031%2012%202019%20BOS.pdf

Kada se posmatra struktura vanjskog duga po kreditorima, najveći udjel imaju Svjetska banka - IDA i IBRD s 33,51 posto, Evropska investiciona banka s 22,94 posto, Pariški klub kreditora sa 7,78 posto, Evropska banka za obnovu i razvoj sa 6,70 posto, Međunarodni monetarni fond sa 5,05 posto, što predstavlja 75,98 posto ukupne vanjske zaduženosti (<https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/javna-zaduzenost-bih-na-kraju-2018-godine-11-1-milijardu-km-444950>). Prema podacima agencije za statistiku, pojedinačna prosječna

zaduženost u entitetu Republike Srpske u javnom dugu 5.385,42 , a u Federaciji je iznosila 5.689,86 KM, što ukupno za 2019. godinu iznosi oko 11 milijardi i 200 milijuna KM.

3.1. Reformska agenda

S ciljem kvalitetnijeg i bržeg integriranja u Europsku Uniju, Bosna i Hercegovina 2008. godine s potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, koji tek nakon sedam godina stupa na snagu započinje put pristupanja Europskoj Uniji. Potrebne reforme koje bih omogućile Bosni i Hercegovini kraći period boravka u "čekaonici", definirane su od svjetskih lidera u dokumentu *Reformska agenda* za period 2015-2018. godine. Reformskom agendom definirano je šest područja u kojima su reforme nužne i prioritetne (vpi.ba/wp-content/uploads/2017/06/5.6.2017.-ANALIZA-FINAL.pdf):

- Javne finansije, oporezivanje i fiskalna održivost
- Poslovna klima i konkurentnost
- Tržište rada
- Reforma socijalne zaštite i penzija
- Vladavina prava i dobro upravljanje
- Reforma javne uprave

Svrha pojedinačnih reformi jeste zadovoljiti kriterije, konkurentnosti, kvalitetno poslovno okruženje, investicije, reformu javne uprave i socioekonomske politike, što je definirano kao cilj kriterija iz Kopenhagena.

Tablica 4. Ostvareni rezultati "Reformska agenda 2015-2018"

Čimbenici	2015-godina	2018-godina
<i>Poslovna klima i konkurentnost</i>		
Indeks konkurentnosti (GCI)	111-rang mjesto	91- rang mjesto
Lakoća poslovanja	107- rang mjesto	86- rang mjesto
<i>Javna uprava</i>		
Zaposleni-javna uprava	74.706 (oktobar/listopad)	75.451 (oktobar/listopad)
<i>Vladavina prava</i>		
Indeksu percepcije korupcije	76- rang mjesto	89- rang mjesto
<i>Javne financije</i>		
Javni dug	8.4 milijarde KM	11,1 milijarde KM
Javne investicije	1.029,10 miliona KM, odnosno 3,6% udjela u BDP-u	0,86 milijardi KM. odnosno 2,5% udjela u BDP-u

Izvor: Izrada autora prema:

[https://transparency.hr/file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202018%20%20Bosna%20i%20Hercegovina%20\(1\).pdf](https://transparency.hr/file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202018%20%20Bosna%20i%20Hercegovina%20(1).pdf)

U Tablici 4. ostvareni rezultati "Reformska agenda 2015-2018" godine, prikazuju jasne rezultate *Reformske agende 2015-2018 godine*. Podaci o poslovnoj klimi i konkurentnosti, sa stajališta poduzetnika su poražavajući. Indeks globalne konkurentnosti (GCI) dokument Svjetski ekonomski forum i Lakoća poslovanje (Doing Business) dokument Svjetske banke, koji je od velike važnosti svjetske razine, pokazuje nedostatke s kojima se susreću fizička i pravna lica Bosne i Hercegovine. Pojam konkurentnosti je superiornost, u odnosu na druge rivale, druge konkurente na tržištu. Unković (2010:207). Poslovna klima i konkurentnost, u odnosu na druge zemlje zapadnog Balkana, koje su bolje rangirane od Bosne i Hercegovine su

Srbija, Crna Gora i Makedonija. Privrednici unutar Bosne i Hercegovine se susreću s složenom procedurom osnivanja poduzeća, troškovi, početni kapital, dobivanja građevinskih dozvola i mnoge druge proceduralne čimbenike koje usporavaju rast privrede Bosne i Hercegovine. Javna uprava kao drugo važno polje regulisanja, pokazuje porast javnih rashoda (uposlenika), što je suprotno cilju djelovanja i jačanju Reformske agende 2 u polju tržišta rada. Svrha jeste smanjiti indeks percepcije korupcije (Transparency International), povećati efikasnost u borbi protiv korupcije. Bosna i Hercegovina je jedna od najviše koruptivnih zemalja bivše Jugoslavije. Poticaji domaće privrede, jačanje zaduživanja, minimalno olakšavanje realizacije javnih investicija koje su značajnom padu, s akcentom na prostornu infrastrukturu, rezultira neispunjenosti Reformske agende.

4. ZNAČAJ PODUZEĆA U PROCESU KONVERGIRANJA PREMA EUROPSKOJ UNIJI

Poduzetnici su osnivači poduzeća. Poduzeće je materijalizacija njihovog poduzetništva. Glavne osobine poduzetnika su : inovativnost i sklonost prema riziku. Vođeni određenom vizijom, poduzetnici pomjeraju granice progresa ne samo na sebe, već i na društvo u cjelini Mahmutović, Kulović (2010:106). Pojam konkurentnosti se može definirati prema mnogim autorima, teoretičarima i drugima. Glavna svrha konkurentnosti jeste, sposobnost zemlje da osigura, položaj na tržištu u odnosu na druge zemlje, s sličnom ili istom ekonomskom strukturom ili ekonomskim stupnjem razvoja. Konkurentnost zemlje ovisi o makroekonomskim karakteristikama poput ekonomsko političke stabilnosti, komunikacijske i institucionalne infrastrukture, pravnog sustava i ostalih makroekonomskih pokazatelja, ali i o mikroekonomskim karakteristikama poput zdravog poduzetničkog okruženja, poticanje inovacija, istraživanja i razvoja i drugo Grgić, Bilas, Franc (2010:90). Kroz povijest djelovanja, pojedini su smatrali, da konkurentnost zemlje ovisi o mikroekonomskim faktorima, dok u zadnje vrijeme, krenuvši i od poznatog znanstvenika Michela Portera tzv. " Porterov dijament ", koji na temeljit i svrsi shodan način, definira i opravdava ulogu države u stvaranju i održavanju konkurentnosti na zavidnoj razini, povezivajući kupca, državu, poduzeće, putem tržišta, odnosno ponude i potražnje.

4.1. Mjerenje konkurentnosti

Kao ranije naglašeno, kroz prošlost istraživanja konkurentnosti, veća pozornost istraživača je posvećena istraživanju konkurentnosti na mikrorazini. U zadnje vrijeme, javnosti su dostupni podaci od strane Svjetskog ekonomskog foruma i mnogih drugih instituta, o rezultatima mjerenja konkurentnosti na nacionalnoj razini. Jedan od pokazatelja je i GCI (*Growth Competitiveness Index-GCI*), 155 kriterija, u grupi od osam faktora konkurentnosti, s makroekonomskog stajališta. Osim indeksa GCI-a, dok s poslovnog stajališta, mjerenja konkurentnosti, indeks poznat pod nazivom BCI (*Business Competitiveness Index-BCI*), koji uzimajući u obzir BDP-per capita, mjeri nacionalni prosperitet, odnosno nacionalnu konkurentnost. 2005. godine Svjetski ekonomski forum, je objedinio dva navedena indeksa i definirano 12 stupova konkurentnosti a to su Grgić i sur. (2010:98) :

1. Institucije
2. Infrastruktura
3. Makroekonomska stabilnost
4. Zdravstvo i osnovno obrazovanje
5. Visoko obrazovanje i usavršavanje

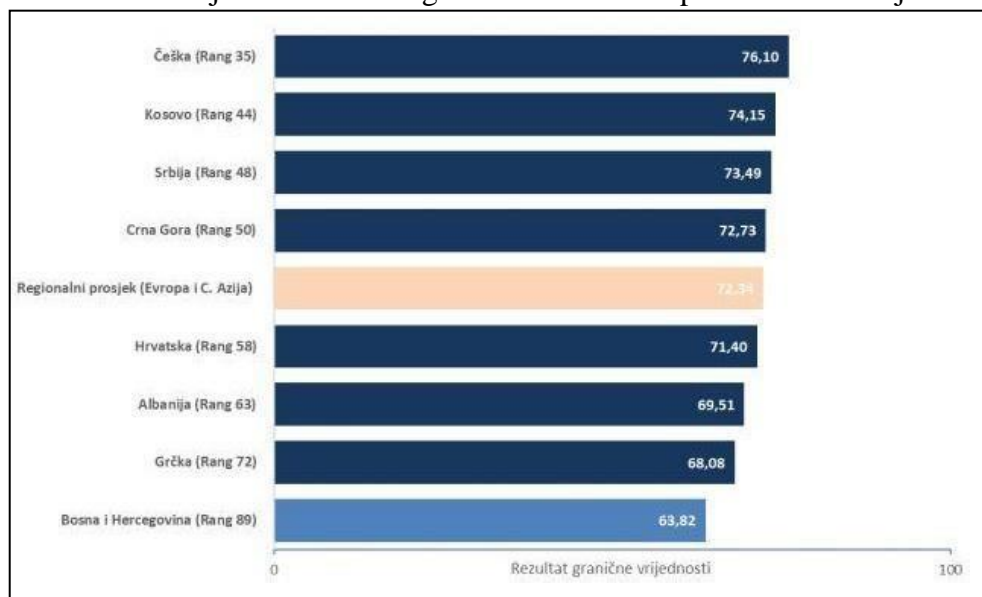
6. Efikasnost tržišta robe
7. Efikasnost tržišta rada
8. Sofisticiranost financijskog tržišta
9. tehnološka opremljenost i apsorpcijski kapacitet
10. Veličina tržišta
11. Poslovna sofisticiranost
12. Inovacije

Osim bitnih pokazatelja, faktora za mjerenje konkurencije na makro razini, od velike važnosti su i pokazatelji na mikro razini, krenuvši od analize konkurencije do analize potrošača, koristeći metode SWOT- analize i metodu *benchmarking-a*, kao jednih od najpoznatijih metoda u primjeni od strane poduzetnika, analizirane kroz tijek poslovanja.

4.2. Indeks Lakoće poslovanja

Svjetska banka godišnje javno objavljuje izvješće o Lakoći poslovanja, koji uzima 11 indikatora, u odnosu na 190 zemalja koje su uzete u obzir mjerenja. Svrha izvještaja jeste osigurati podatke, stanja privrede Bosne i Hercegovine, s stanovništva poduzeća u odnosu na druge promatrane zemlje, istaknuvši poteškoće, s kojima se susreće privreda Bosne i Hercegovine, s ciljem jačanja mjera za njihovo suzbijanje u budućnosti i poboljšanja poslovnog ekonomskog regulatornog okruženja. Lakoća poslovanja ne obuhvata makroekonomsku stabilnost, antikorupcijsku politiku, antimonopolnu politiku, veličinu tržišta i neke druge sfere koje su jako važne za uspostavljanje temelja održivog rasta. (<file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202019.%20Bosna%20i%20Hercegovina.pdf>).

Grafikon 2. Stanje Bosne i Hercegovine u odnosu na promatrane zemlje 2019.godine

Izvor: <file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202019.%20Bosna%20i%20Hercegovina.pdf>

Tablica 5. Indikatori Bosne i Hercegovine i zemalja u okruženju 2019.godina (rang)

Indikator	<i>Bosna i Hercegovina</i>	<i>Hrvatska</i>	<i>Srbija</i>	<i>Crna Gora</i>	<i>Kosovo</i>	<i>Alanija</i>
Osnivanje poduzeća	183	123	40	0	13	45
Dobivanje građevinske dozvole	167	159	11	5	100	151
Priključenje električne energije	130	61	104	34	113	140
Registracija imovine	99	51	55	6	37	98
Mogućnost kreditiranja	60	85	60	2	12	44
Zaštita manjinskih interesa	72	38	83	7	95	26
Poreska politika	139	89	79	8	44	122
Međunarodna trgovina	37	1	23	7	51	24
Izvršenje ugovora	75	25	65	4	90	98
Rješavanje nesolventnosti	37	39	49	3	50	59
Regulacija tržišta rada	183	123	40	0	13	45

Izvor:file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202019.%20Bosna%20i%20Hercegovina.pdf

Bosna i Hercegovina, prema prikazanim podacima na Grafikon 2. Stanje Bosne i Hercegovine u odnosu na promatrane zemlje i Tablica 5. Indikatori Bosne i Hercegovine i zemalja u okruženju, pokazuje manjkavosti privrede Bosne i Hercegovine. Poražavajući su pokazatelji da Bosna i Hercegovina zauzima među posljednjim mjestima u većini pokazatelja lakoće poslovanja, kao što je osnivanje poduzeća od 1-190 rangu , se nalazi na 183. mjestu, poreska politika 139.mjesto, a dobivanje građevinske dozvole na 167. Mjesto.

ZAKLJUČAK

Proces konvergiranja, analiza varijabli na mikro i makro razini, od istraživača u procesu analiziranja, zahtjeva mnogobrojno informacija kako bi se tvrdnja mogla dokazati i donijeti pravovaljan opći sud. Kao i mnogim drugim analizama, bilo stručnim ili znanstvenim radovima proces konvergencije je pojam koji nije istraživani u zadovoljavajućoj mjeri, posebice u procesu strukturne konvergencije. Mikro razina države je od velike važnosti, kako bi pokazatelji na makro razini bili na zadovoljavajućoj razini. Poduzeće, poduzetnik, ima bitnu ulogu u slobodnom tržišnom gospodarstvu. Oni su ti koji pokreću privredu i prema pokazateljima, u sklopu godišnjih izvještaja, koji sami pokazuju činjenično stanje, da uslužne djelatnosti nose najveći udio u privredi u slobodnom tržišnom gospodarstvu. Bosna i Hercegovina, zemlja u tranziciji, analiziranjem i predstavljanjem podataka kroz rad, pokazuje zapanjujuće podatke. Prema kriterijima koji su uslov za prilagođavanje privrede, javni dug, je na zadovoljavajućoj razini, u odnosu na zemlje okruženja, koje imaju sličnu ekonomsku povijest. Dok detaljnijem analiziranjem, ispitivanjem pokazatelja na mikro razini, dolazimo do drugačije slike privrede Bosne i Hercegovine.

Kao i ostale zemlje, tako i Bosna i Hercegovina, u vrijeme velikih migracija, bilježi odljev radne snage, potaknute su djelatnosti koje ne stvaraju novu vrijednost, mladoj i perspektivnoj osobi koja ima obrazovne sposobnosti raditi, pridonijeti široj društvenoj zajednici, takozvana tromost sustava, birokracija, neuređenost sustava, dugi vremenski period od planiranja ideje, do njene realizacije koji dokazuju i pokazatelji lakoće poslovanje privrede

Bosne i Hercegovine u odnosu na ostale promatrane zemlje. Poražavajući su podaci da zemlje s kojima je Bosna i Hercegovina, bila u sklopu u bliskoj prošlosti, da pokazuje napredne i pozitivnije podatke kako na mikro tako i na makro razini. Poražavajući je učinak, da Bosna i Hercegovina, koja je u bliskoj prošlosti, bila dio bivše Jugoslavije, kao i ostatak susjednih zemalja, da ostvaruje minimalne rezultate mjerene indeksom lakoće poslovanje, indeks korupcije i indeks globalne konkurentnosti. Porezne reforme, socijalne reforme, malu pozornost pridodaju domaćim poduzetnicima, investitorima, potrošačima. Prevelika opterećenost mirovinskog fonda, proračuna Bosne i Hercegovine, veći broj uposlenih u javnom sektoru, mnogobrojni šokovi, signaliziraju da Bosna i Hercegovina, ne provodi reforme na način koji bi zadovoljili kriterije Europske Unije. Podaci, informacije, koje su javno dostupni fizičkim i pravnim osobama, od strane institucija Bosne i Hercegovine nisu u potpunosti relevantni, mnogobrojne informacije nisu na vrijeme revidirani, ažurirani, stavljeni na raspolaganje javnosti, što usporava proces istraživanja i dovodi u pitanje pouzdanost rezultata istraživanja. Prema iznesenim podacima, rezultatima, definicijama, pravilima, da provođenje reformskih procesa minimalno utječu na razvoj privrede Bosne i Hercegovine.

LITERATURA

1. Bakalar. J. (2009). Mikroekonomija, HKD Napredak, Sarajevo.
2. Grgić. M. i sur. (2010). Poduzetništvo u međunarodnoj ekonomiji, Sinergija d.o.o. Zagreb
3. Mahmutović. H.; Kulović. Dž. (2010). Upravljanje preduzećem, Dana status, Beograd, 2010.
4. Unković, M. (2010). Međunarodna ekonomija, Univerzitet Singidunum, Beograd.
5. <file:///C:/Users/Celsius/Desktop/Info.%20o%20stanju%20javne%20zaduz.%20BiH%20na%20dan%2031.12.18.-23.04.19.-H.pdf> (pristupljeno 15.12.2020.)
6. <file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202019.%20Bosna%20i%20Hercegovina.pdf> (pristupljeno 15.12.2020.)
7. <file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202019.%20Bosna%20i%20Hercegovina.pdf> (pristupljeno 15.12.2020.)
8. [http://file:///C:/Users/Celsius/Desktop/Informacija o konkurentnosti ekonomije u BiH.pdf](http://file:///C:/Users/Celsius/Desktop/Informacija%20o%20konkurentnosti%20ekonomije%20u%20BiH.pdf)(pristupljeno 15.12.2020.)
9. <http://www.bhas.ba/> (pristupljeno 15.12.2020.)
10. http://www.ijf.hr/pojmovnik/javni_dug.html(pristupljeno 15.12.2020.)
11. [https://transparency.hr/file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202018%20%20Bosna%20i%20Hercegovina%20\(1\).pdf](https://transparency.hr/file:///C:/Users/TOSHIBA/Downloads/Lako%C4%87a%20poslovanja%202018%20%20Bosna%20i%20Hercegovina%20(1).pdf) (pristupljeno 15.12.2020.)
12. https://www.mft.gov.ba/bos/images/stories/javni_dug/informacije/2020/april/Informacija%20o%20stanju%20javne%20zaduzenosti%20BiH%20na%20dan%2031%2012%202019%20BOS.pdf(pristupljeno 15.12.2020.)
13. <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/javna-zaduzenost-bih-na-kraju-2018-godine-11-1-milijardu-km-444950>(pristupljeno 15.12.2020.)
14. <vpi.ba/wp-content/uploads/2017/06/5.6.2017.-ANALIZA-FINAL.pdf>(pristupljeno 15.12.2020.)